

ביבליוגרפיה מוערת

ד"ר שרית איזיקיאל*

רשימה ביבליוגרפית זו מיועדת לאנשי חינוך ולהורים המחפשים חומרים ספרותיים בנושא השואה המתאימים לגיל הרך. ברשימה זו הבאתי תקצירים של היצירות והערתי בנוגע להתאמתן לגיל המדובר.

מיקוד הלימוד על אודות השואה וארגונו סביב יצירה ספרותית מתאימה מאפשרים דיונים בונים בנושאים ערכיים מרכזיים מתוך מתן אחיזה בטוחה לילדים. מומלץ שמבוגר משמעותי הוא שיספר את הסיפור, כדי שיהיה רגיש לתגובות הילדים. ברוב המקרים אפשר להמשיך ללמד את היצירות גם בגילי בית הספר היסודי.

הפרמטרים שלפיהם בחנתי את היצירות:

1. סיפור אישי על היחיד ועל המשפחה.
2. סיפור המשקף אור בחושך: דילמה והתמודדות לצדה. ערכים במציאות הקשה, כגון חברות, בחירה בטוב וכו'.
3. התמודדות חיובית, סיפור הצלה או סיפור על חסידי אומות עולם.
4. היעדר תיעוד קשה להכלה.
5. סיפור שיש בו עוגנים רגשיים מחזקים, כגון היצמדות לבן משפחה, חברות אמיצה, אנשים טובים שאפשר לסמוך עליהם.
6. סיפור המחבר בין העולם של אז לעולם של היום.
7. היבט ספרותי אסתטי – פואטיקה ותמטיקה.
8. איורים מתאימים לגיל הרך.
9. היבט פסיכולוגי – ספרות המתאימה לרמת הילדים, לניסיון חייהם ולצורכיהם.
10. היבט ערכי – ספרות המייצגת ערכים חברתיים ומוסריים המקובלים בסביבה ורצויים בה.

* ד"ר שרית איזיקיאל היא מרצה ומדריכה פדגוגית במכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין.

אני מודה לחברתי, הספרנית רננה גרין־שוקרון, מנהלת המרכז לספרות ילדים ונוער במכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין. הרשימות הביבליוגרפיות הענפות שבנתה בנושאים שונים עזרו לי גם הפעם לסלול את דרכי בעבודה זו.

יצירות ספרות בנושא השואה לילדים בגיל הרך

1. ר' אוספטר־דויב, א' לטיק (תרגמה: מ' פז־קלפ), **ילד כוכב**, כנרת, זמורה־ביתן, דביר 2008.

ילד כוכב מגלה שאינו רצוי בשל זהותו ושצידי כוכבים תופסים את משפחות הכוכבים ומשלחים אותן ברכבות. הוא מבין שעליו להעלים את זהותו ולהסתתר. היעלמות הזהות כמוה כהתפוגגות עצמית. הילד שורד, והיציאה מהחושך לאור בסוף המלחמה קשה מאוד מבחינה רגשית. מציאת ה'אני' מחדש והגילוי שהאהובים כבר אינם דורשים כוחות פנימיים ועזרה מחברים חדשים.

זהו סיפור אישי על ילד יהודי, המתבסס על סמלים: כוכב במשמעויות מתחלפות (טלאי צהוב, יהודים וגם אור פנימי), צידי כוכבים, רכבות שחורות, כיבוי במשמעות מוות, החשכה במשמעות של הסוואה ואיבוד זהות, שמש, זהר. ילד הכוכב בעצמו הוא סמל לכל היהודים בזמן השואה. הסיפור כתוב כשיר, מתומצת למילים יחידות בעמוד.

הסמלים ביצירה מאפשרים דיבור עקיף על השואה. האיורים אינם עמוסים, הם מוסיפים לסיפור עומק ואווירה והכרחיים להבנת הסיפור. בפשטותם אף הם סמליים בבחינת מועט המחזיק את המרובה (למעט האיור למילים: "ילד הכוכב ראה כיצד אבות הכוכב הגדולים, אימהות הכוכב הטובות וכל ילדי הכוכב הקטנים נסעו לתוך הלילה. וכבו", שבו מצוירים הרכבת, המסלול והמשרפות). ללא ידע מוקדם אין אפשרות לילד הנמען לפענח את הסמלים, ומבחינה זו הספר מטעה, שכן הוא נראה בצורתו מתאים לפעוטות אבל אינו ניתן להבנה ללא תיווך מלא.

העוגן הרגשי מגיע בסוף הסיפור. ילד הכוכב יכול לצאת כאשר "בחוף זרחה השמש" והוא הכיר חברים חדשים שעזרו לו "לחיות שוב, לאור היום".

2. א' אורלב (ציירה: א' איתן), **סבתא סורגת**, מסדה 1981.
 "יום אחד באה לעיר קטנה סבתא זקנה, זקנה, זקנה..." הסבתא סורגת את עולמה בעזרת מסרגות וצמר; נעליים, מיטה ובית, נכדים חמודים, ארונות, מדפים וכלים, חיים שלמים. הסבתא רשמה את הילדים לבית הספר אבל בהנהלה "עיקמו את האף והודיעו לאמור: בבית ספרנו?! סרוגים ביד?! אין זה נאה! זה לא מכובד!" הסבתא את חייה פרמה, "לקחה מקל הנדודים ועזבה את המקום לעולמים".

זהו סיפור אלגורי. האפשרות לפרש את האלגוריה כסיפור חיי היהודים באירופה בימי מלחמת העולם השנייה היא רובד אחד מני רבים. זהו סיפור עקיף על היהודים בשואה, שחיהם נפרמו באחת, אולם מיעוטם הצליחו לשרוד ולהקים את חייהם מחדש. סיום הסיפור מעניק תקווה לסבתא: "היא תמצא ארץ אחרת ושוב תסרוג את הכול בשרשרת".

3. ר' ברגמן (אייר: י' בז'רנו), **קן של הוד**, היימן 1998.
 סיפור אלגורי על מסעו של הוד ועל התבגרותו מהיותו עופר צעיר ועד שהיה לאייל זקוף קומה ובעל משפחה. להוד הצעיר קשה עם הקרניים שצומחות על ראשו. הן מסתככות בשיחים קוצניים והוא מרגיש שונה מהאחרים. הוא פונה לאמו ואומר: "לאף אחד מהחברים שלי אין קרניים טיפשיות כאלה". האיילה מספרת לבנה שבגלל הקרניים הם עברו ליער עד; שהיא ואביו של הוד נולדו ביער אחר לגמרי, שבו הכול היה שונה, עד שיום אחד החליטו הגרגרמים להעביר את כל האיילים למקום סגור בתוך היער. הוד תוהה מדוע הגרגרמים עשו זאת ומדוע האחרים הסכימו לכך ושיתפו עמם פעולה, יוצא למסע של גיבוש זהות ולבסוף חוזר ליער האהוב.

סיפור אלגורי זה מאויר בציורים פסטורליים שצוירו בצבעי מים רגועים ולא מאיימים. העיסוק בנושא השואה עקיף: הוד העופר מסמל נער יהודי שנתקל בשאלת זהותו. כשהוא מתחיל לחקור הוא לומד על ההיסטוריה של האיילים, כלומר היהודים, והוא מופתע, מאוכזב ואף כועס. הוא יוצא למסע אישי עד שהוא חוזר ליער שבו גרים הוריו וחבריו, מקום שמסמל כנראה את ארץ ישראל, כאשר הוא מגובש ושלם עם עצמו. בחירת הקרניים כסמל ליהדות היא בחירה מעניינת ומפתיעה.

4. ב' גולומבוביץ (איירה: ו' רוזנסון), **אמא, אני שלך**, ספריית המבצעים (ללא ציון שנת הוצאה).

הילד מאיר לזמן מובא על ידי אמו לחברתה הגויה נסטיה, כדי שתשמור עליו בזמן המלחמה. האם נאלצת לברוח מהגרמנים ומבטיחה לבנה שבתום המלחמה תבוא

לקחת אותו. היא מבקשת ממאיר שיקפיד על שמירת כשרות ושבת. הדוד פדיה, בעלה של נסטיה, איננו מבין מדוע מישה (שמו החדש של מאיר) מסרב לאכול את האוכל שלהם. הוא משתכר ומתעלל בילד. בינתיים צבאות גרמניה פותחים חזית נוספת בעיר, ומאיר, נסטיה ופדיה בורחים לסורדלובסק. כאשר המלחמה מסתיימת האם חוזרת לעיר ואינה מוצאת את בנה. בעצת הרב היא מגיעה לסורדלובסק, ושם היא מוצאת את מאיר'קה שלה.

הסיפור, הגם שהוא כתוב בפשטות יחסית, איננו מתאים בתכנון לילדים בגיל הרך. התיאורים ריאליסטיים, מפורטים וקשים להכלה. הפרדה של האם מהילד דרמטית וההתמודדות של מאיר במהלך התקופה מאתגרת מאוד. הדוד פדיה מעורר פחד וחרדה, שכן הוא משתכר ונעשה אלים כלפי מאיר.

5. ב' דגן (אייר: ש' היר), **מה קרה בשואה? סיפור בחרוזים לילדים הרוצים לדעת**, צבר 1991.

כותרת המשנה של הסיפור מעידה על טיבו – זהו סיפור בחרוזים לילדים הרוצים לדעת. על פי האיורים בכריכה ובעמוד הראשון אפשר לדמיין גננת האוספת אליה את הילדים ומספרת להם על פי ציוני דרך מה קרה בשואה. הסיפור מתחיל בקביעת חשיבות בידע והזיכרון: "מי רוצה להיות כאן אתי / לשמוע מפי סיפור אמתי? / זהו סיפור שעלינו לזכור / ולספר בכל דור ודור".

נראה שבבסיס היצירה עומד הציווי "זכור את אשר עשה לך עמלק".

הסיפור מזכיר באופיו הפואטי סיפורי מעשיות בסגנון 'היה היה'. עובדה זו הופכת את התוכן לקרוב פחות ואולי ניתן להכלה (מסוימת) בשל כך.

כאמור, הסיפור מסופר בחרוזים ואף בחירה זו מקלה על קליטת התוכן. דגן יוצרת צרימה בין הצד התמטי הקשה לצד הפואטי הרך והנעים.

סיפור זה איננו סיפור אישי אלא נושא אופי של סיפור היסטורי, אולם משולב בו סיפורו של סבא פרץ, שנלחם בגבורה בגרמנים, ואחר כך החליט לטעת את ביתו החדש בארץ ישראל.

הסיפור זרוע עוגנים גרשיים, בראש ובראשונה בזכות הגנת או הדמות האימהית האוספת אליה את הילדים לסיפור. היא כאן, אוהבת ומגוננת. שנית, בזכות המרד של היהודים כנגד אויביהם, ושלישית, הודות לסיום המלחמה והעלייה לארץ ישראל.

יש צורך בתיווך מושגים (כגון מחנות ריכוז, פרטיזנים, הצבא האדום), ואכן בסוף הסיפור מצורף מילון מונחים ובו הסברים המתאימים לגיל הרך.

6. ב' דגן (אייר: א' כץ), **צ'יקה, הכלבה בגטו**, מורשת 1991.
מיכאש הוא ילד יהודי בן חמש הגר בגטו עם אביו, אמו וצ'יקה, כלבתו הנאמנה. יום אחד מתקבלת הודעה: "כל הכלבים – מחר עד שלוש – למגרש על יד המשטרה!" מיכאש מתעצב מאוד ומתקשה לקבל את הגזרה הרעה. אביו מטכס עצה – הוא ייקח את צ'יקה לגברת הנוסיה, גויה הגרה מחוץ לגטו ומכירה את מיכאש מיום היוולדו. גברת הנוסיה מסכימה לשמור על הכלבה עד תום המלחמה. בינתיים מתקבלת גזרה חדשה: על היהודים לעבור לגטו. המשפחה של מיכאש הכינה מבעוד מועד מחבוא, והיא נשארת בו עד סוף המלחמה. הסיפור מסתיים בפגישה המחודשת של מיכאש עם כלבתו האהובה.

זהו סיפור אישי על היחסים בין הילד לכלבתו ועל הקושי הגדול להיפרד.

ערכים רבים באים לידי ביטוי ביצירה זו, והבולטים שבהם הם ערך המשפחה, חסידי אומות עולם המסכימים להסתכן אפילו על מנת להציל כלב, כבוד וחמלה כלפי בעלי חיים ועוד.

במהלך הסיפור העצוב – ולעתים מפחיד – יש נקודות עוגן ואור: המשפחה תמיד נשארת יחד, ההורים פרואקטיביים, מוצאים פתרונות ומתכננים את המחבוא הבא שלהם מבעוד מועד, סוף המלחמה והמפגש המחודש עם הכלבה.

האיורים הם רישומים על רקע נייר בצבע צהוב של שקיעה. הם מפורטים ומביעים את הרגשות של הדמויות כולן.

7. ב' דגן, "נרות שמחים, נרות עצובים", בתוך: ד' גולדברגר (עורך),

הפעלוטף, משכל 2000, עמ' 22.

כותרת השיר מסקרנת ואינה מאיימת.

השיר בנוי משלושה בתים; הבית הראשון והשני עוסקים בסוגים רבים של נרות – "כולם נרות שמחים!". הבית השלישי עוסק בנר נשמה. "יש שמדליקים נרות / בדומייה ובכבוד / שישה נרות זיכרון / להמון אדם / המון, שישה מיליון / כולם נרות עצובים".

השיר מאפשר דיבור עקיף על השואה. הוא עשוי לעורר שאלות אצל הילדים, שמהן אפשר להמשיך לשיחה מותאמת על השואה.

8. א' דור־און, "ביום השואה והגבורה", בתוך: ד' גולדברגר (עורך), **הפעלוטף**, משכל 2000, עמ' 20.

כותרת השיר משקפת את התוכן. הדובר הוא ילד קטן המספר בארבעה בתים על יום השואה כפי שחווה אותו. בבית הראשון הוא מתאר את האם המדליקה נר נשמה לזכר סבא וסבתא ובני הדודים ולזכר "יהודים טובים ויפים / שבמותם ציוו לנו את החיים".

בבית השני הוא מתאר את תחושתו: "הייתי עצוב, והזלתי דמעה. / פחדתי שפתאום יבוא גרמני" אך האם מרגיעה: "עכשיו יש לנו מדינה וצבא. / עכשיו לא יאונה לנו כל רע..."

הבית השלישי הוא מעין רפלקציה על שני הבתים שקדמו לו. הוא מסתיים במילים "עם ישראל חי". הבית האחרון מחבר את הנמענים הרכים לדובר ומחזק אותם: "ואני חשבת: / כמה טוב שיש לי / סבא וסבתא, דודים ובני דודים, ועוד קרובים רחוקים / והלכתי לשחק בחצר..."

השיר מזמן שיח העוסק ברגשות הילדים סביב יום השואה והגבורה ויכול לשמש מצע לחשיפה ראשונית לנושא השואה.

9. ס' ויס (מאיירת: א' אופנהיימר), **סבתא, מדוע יש לך מספר על היד?**, כריכית ויס (ללא ציון שנת הוצאה).

ציפי אוהבת לבקר את סבתה. יום אחד כאשר הן יושבות במרפסת אוזרת ציפי אומץ ושואלת: "סבתא, מדוע יש לך מספר על היד?" סבתא של ציפי מגוללת את סיפור חייה מאז עלייתו לשלטון של המנהיג הרשע היטלר, דרך חייה בכפר קטן בצ'כוסלובקיה, כניסת הנאצים לכפר והדרישה לענוד טלאי צהוב, הרכבת למחנה הריכוז, ההפרדה במחנה בין הגברים לנשים ואף מותה של אימה מקור, מרעב ומחולי. סבתא מספרת על היום שבו הגיעו החיילים הרוסיים והודיעו על סיום המלחמה ועל המסע שלה ושל אחותה לחיפוש האח והאב. כאשר נמצא האח אלימלך החליטו

השלושה לעלות לארץ ישראל. "הנה את רואה, ציפי, עכשיו כולנו פה. אמך נולדה פה, את נולדת פה..."

סיפור על היחיד והמשפחה בעולם של כאוס. הוא ממקם את היחיד (הסבתא) בתמונה ההיסטורית, ולמרות הפירוט הכרונולוגי אין תיאור ותיעוד של הרצח עצמו. בסיפור עוגנים רגשיים: היאחזות האחיות זו בזו, סיום המלחמה, מציאת האח אלימלך וכמובן העלייה לארץ ישראל והקמת המשפחה. סיפור המסגרת מתאר חיים טובים, מלאי הרמוניה וביטחון כאן בארץ ישראל, ובמובן זה מחבר בין העולם של אז לעולם של היום.

10. ע' טייטלבוים (איירה: א' שטיין), **סיפורה של לולו: ילדה קטנה בשואה**, אוריון 2010.

סיפור אוטוביוגרפי שבו מספרת המחברת על עצמה, הילדה לולו מצרפת. אביה נשלח לאושוויץ, אמה מוצאת מסתור, ולולו נשלחת עם עוד ארבעה ילדים יהודים לצפון צרפת, לחיות אצל משפחה של גויים. בתום המלחמה האם מגיעה לקחת את לולו (מתברר להן שהאב נרצח באושוויץ), הן חוזרות לביתן ומגלות כי התיישבו בו אחרים. לולו נאלצת לחיות בבית יתומים למשך כשנה עד שהאם מצליחה לחסוך כסף ולקבל בחזרה את הדירה שלהן.

גיבורת הסיפור היא ילדה בגיל הרך. הסיפור כתוב בשפה המותאמת לילדים צעירים, וכמוהו האיורים. העוגנים הרגשיים אף הם קיימים; חסידי אומות העולם וכן הפגישה המחודשת בין האם והבת. עם זאת הסיפור עמוס פרטים היסטוריים על אודות פלישת הגרמנים לצרפת והשתלשלות האירועים הנוגעים לחיי היהודים, ואין הוא חוסך בתיאורים על מנת להמחיש לנמענים את גודל האסון. מתאים יותר לכיתות הראשונות של בית הספר היסודי.

11. ג' טליקופלמן, **המגירה השלישית של סבא: סיפור להורים, לילדים, לסבים וסבתות**, ידיעות אחרונות וספרי חמד 2002.

הסיפור מסופר מנקודת מבטו של ילד ישראלי שאוהב מאוד לבקר אצל סבא וסבתא. בחדר העבודה של סבא יש שלוש מגירות. במגירה הראשונה יש עטים וצבעים; במגירה השנייה יש צעצועים שהיו של סבא כשהיה קטן; המגירה השלישית תמיד סגורה. מה יש במגירה השלישית? באחד הימים מצא הילד את המפתח למגירה ומתוך סקרנות פתח אותה. הוא מצא בה מקבץ של דברים שלא הבין את פשרם: טלאי צהוב, כותונת, בובת סמרטוטים, תלושים, קופסת עץ ועוד.

כשסבא נכנס לחדר וראה את הנכד ליד המגירה הפתוחה, החל לצעוק, ולאחר שנרגע סיפר את סיפורו והסביר את משמעות החפצים. סיפור המסגרת משמש עוגן רגשי.

המגירה הסגורה משקפת את השתיקה של ניצולי השואה. הסיפור הפנימי הוא סיפור תיעודי, הן באופיו הספרותי הן באופיו האמנותי. המגירה השלישית משמשת צוהר היסטורי למה שהתרחש בשואה דרך חפציו האישיים של הסב ניצול שואה. זהו סיפור של היחיד ושל המשפחה.

האיורים עשויים מעין קולאז' של ציורים וצילומים, ומעבר לדף המסתיים במילים: "לא יכולתי להתאפק. סובבתי את המפתח... ריח מוזר עלה ממנה... ריח של מקום סגור, שאף פעם לא פותחים אותו..." יש כפולת עמודים שבה צילומי כותונת עבודה מהמחנה, טלאי צהוב ובובה, תלושים ועוד. בעמודים אלו התמונות מדברות בעד עצמן, ואין בהם מלל כלל.

12. ת' מאיר (איירה: י' אלברט), **חנות הגלידה של פרנצ'סקו טירלי, כתר**

2017.

פרנצ'סקו טירלי גדל באיטליה ומגיל צעיר אהב גלידה. לדודו, קרלו טירלי, הייתה עגלת גלידה מיוחדת והוא נהג לשאול את פרנצ'סקו: "אגוזים או לימון? תות או קינמון? שוקולד או מרמלד?" והאחיין היה עונה: "לא משנה הסדר". כשגדל פרנצ'סקו, עבר לבודפשט אשר בהונגריה ופתח שם חנות גלידה משלו. פטר, הילד היהודי, היה עובר בחנות מדי יום. גם הוא אהב מאוד גלידה. עברו שנים, פטר גדל והפך לנער וגם העיר בודפשט השתנתה. הימים, ימי מלחמת העולם השנייה, והיהודים חששו מאוד לחייהם. פרנצ'סקו, שהיה איטלקי, לא חשש לחייו, אבל חשב על חבריו ושכניו היהודים והציע להחביא אותם בחנות הגלידה שלו. פטר והוריו ועוד כמה משפחות יהודיות התחבאו במחסן של חנות הגלידה ואף הצליחו לחגוג שם את חג החנוכה. הם מצאו מעט שמן ותבנית שוקולד בעלת שמונה שקעים. המלחמה הסתיימה, פטר והוריו ניצלו וכמוהם שאר היהודים שהוחבאו במחסן החנות. פטר עלה לישראל, למד, התחתן והקים משפחה. הוא המשיך לאהוב גלידה ולכבד בה את ילדיו, נכדיו וניניו.

זהו סיפור על יחיד ומשפחה, סיפור הצלת יהודים על ידי חסיד אומות עולם. אין תיאורים קשים של התקופה למרות האווירה ותחושת הפחד. המאיירת, יעל אלברט, מיטיבה לתאר את התחושות על ידי שימוש בצבעים שמחים בתקופות שלפני ואחרי השואה ואילו במהלך המלחמה הצבעים אפרוריים ומזג האוויר חורפי וקודר. סיפורם

של היהודים המתגוררים במחסן הגלידריה אמנם עצוב, אבל יש עוגנים רגשיים כגון הישארותם של בני המשפחה יחד, המקום המוגן והדלקת נרות חנוכה.

הסופרת תמר מאיר מחברת בין העולם של אז לעולם של היום. היא מתחילה את סיפורה באיטליה, אצל משפחת טירלי, בתקופה נעימה וטובה, עוברת להונגריה ולסיפור הצלת היהודים של פרנצ'סקו ומסיימת בישראל, כאשר יצחק (פטר) עצמו בעל משפחה והאהבה לגלידה ממשיכה להתקיים. הסיפור אסתטי מבחינה ספרותית והוא מחנך לערכי משפחה, חברות, אהבת הזולת ובעיקר לנתינה.

13. ק' מולודובסקי (תרגמה מידיש: מ' שניר, איירה: ס' שכל), **האגרת**, הקיבוץ המאוחד 2009.

'האגרת' היא אחד משירי הילדים של מולודובסקי, שתורגם ונפרס על פני ספר שלם. אחד הנושאים הבולטים בשיריה הוא עולמם של הילדים היהודים העניים בשטעטל. ביצירה זו מדובר במשפחה יהודית ענייה וברוכת ילדים. האם מבקשת לכתוב מכתב לדודה באמריקה, וכל הילדים מתגייסים לעזור – ממציאת נייר, קסת ודיו ועד כתיבת האגרת, שבה כל אחד מנסה את יכולתו. השיר כתוב בהומור ומבטא את שמחת החיים ואת ההרמוניה למרות העוני והמחסור.

הסיפור אינו עוסק בשואה; אלו הם דברי רקע ראשוניים על מצב היהודים בארצות אירופה טרום המלחמה.

14. ע' עין גדי, ק' קגנביץ (איירה: ג' גרינברג), **השריקה**, הוצאת מכללת שאנן, 2017.

זהו סיפורם של שרה ומשפחתה – הורים ושלושה אחים – שחיו בגרמניה בבית יפה עם חצר גדולה. הייתה להם שריקת קשר מיוחדת בין בני המשפחה שהודיעה לשרה ולאחיה מתי לחזור הביתה ואם משהו מבני המשפחה נמצא במצוקה וזקוק לעזרה. כאשר אחד מבני המשפחה היה שב הביתה – היה שורק את השריקה המיוחדת. לשרה היה קשר מיוחד עם אחיה מוריץ. הם היו משחקים יחד והוא היה עוזר לה בעת הצורך. כאשר פרצה המלחמה, נאלצו בני המשפחה להיפרד זה מזה. שרה נשלחה לבית הדודים. בלילות החורף של המלחמה חשבה על הוריה, על אחיה מוריץ וגם על השריקה המיוחדת שהייתה להם. כעבור שנים, כשכבר הייתה לנערה, המלחמה הסתיימה, והיא החלה לחפש את בני משפחתה. חברה שפגשה סיפרה לשרה שאחיה מוריץ נמצא באחד מבתי החולים. שרה הגיעה לשם, חיפשה וחיפשה אך לא מצאה את מוריץ. היא נזכרה בשריקה המיוחדת שלהם, ושרקה אותה. לפתע

שמעה את השריקה בחזרה. שרה ומוריץ מצאו זה את זה. הם הבטיחו שלא ייפרדו עוד לעולם והחליטו לעלות לארץ ישראל.

יצירתן של ענת עין גדי וקירה קגנביץ מתפרסת על פני תקופה ארוכה ומספרת על שרה הילדה שנצלה. היצירה פותחת בהווה: הסופרת מציינת ששרה היא אימה של חברתה שסיפורה לה את הסיפור על השריקה. הסיפור מתאים למאזין הצעיר, מכיוון שהוא נעדר תיאורים קשים על השואה. שרה שרדה למרות התקופה הקשה והצליחה למצוא את אחיה האהוב ושניהם עלו לארץ ישראל. הקורא המבוגר מבין שהעוגנים שלכאורה היו בחייה של שרה התפוגגו במהלך השנים. ברור, בעיקר לפי האירורים, שהמקום ששרה הייתה בו בסיום המלחמה לא היה בית הדודים. הקורא המבוגר יכול להבין על סמך ידע העולם שלו את התלאות שעברה ואת החוויות שחוותה במהלך שנות המלחמה. מבחינה זאת, היצירה היא מעין ראשי פרקים של הסיפור האמתי.

15. ג' מצליח ליברמן (אייר: ד' קרמן), **חיבוק של אהבה**, יסוד 2015.
הדמויות בסיפור הן צעצועים בגן הילדים. באחד הימים הגיע סוס עץ ישן ובלוי והתפתח דושיח בינו ובין שאר הצעצועים:

"הייתי צעצוע אהוב של ילדה שעברה את השואה", פתח הסוס ואמר.

"שו - מה?" שאלה הבובה.

"שואה" אמר סוס העץ, "זאת מילה אחרת לאסון. אסון נורא".

אירועי השואה מסופרים מפי הסוס שניתן במתנה לילדה ברוניה ביום הולדתה החמישי. הוא שרד אתה בשואה והם הגיעו לארץ ישראל.

זהו סיפור על היחיד ועל המשפחה, סיפור המשקף אור בחושך; דילמה והתמודדות חיובית. הספר בנוי כסיפור מסגרת ומתאים לילדי הגן. יש בו עוגנים רגשיים המשרים ביטחון על הילד הנמען. בין היתר מוסיפים לכך ציוריו של קרמן, שחלקם צבעוניים ומתארים את ההווה - כלומר את סיפור המסגרת - וחלקם בשחור-לבן ומתארים את הסיפור הפנימי - סיפור השואה.

לספר מתלווה 'מדריך למספר', הכולל הצעות לפעילויות ומוקדים לדיון.

16. ב' פריטה, **תומי**, יד ושם תשנ"ט.

זהו אלבום ציורים שצייר בדז'יך פריטה בגטו טרזין לבנו תומי לכבוד יום הולדתו השלישי, שחל ב־22 בינואר 1944. האלבום יצא לאור בהוצאת יד ושם בליווי מכתב מאת 'תומי הגדול', הילד הקטן ששרד ובגר. תומי מספר מעט על חיי היהודים בפראג, צ'כיה, ועל המעבר לגטו טרזין, שבו הכריחו החיילים הנאצים את אביו ואת חבריו האמנים לצייר ציורים לשימושם. האב צייר בסתר ציורים לתומי כדי ללמד אותו על החיים שמחוץ לגטו. הציורים מתארים בני משפחה, בעלי חיים, כלי תחבורה וצבעים.

האלבום מתאים מאוד לעבודה עם הגיל הרך, שכן הוא מזמן שיח ראשוני על חיי הילדים (והמבוגרים) בגטאות באופן בלתי מאיים.

17. א' פרנקל, **למה לנפתי קוראים נפתי**, מודן 2009.

לנפתי הקטן קוראים נפתי על שם סבא של אימא שלו, נפתי, שנספה בשואה. אימא של נפתי מספרת לקוראים על נפתי בנה, ילד שגדל באהבה בתקופה טובה. בהנגדה חריפה לזמנים הטובים מספרת האם על הזמנים הרעים, שבהם שלטו אנשים שחשבו שלא כל בני האדם שווים אלא שהם שווים יותר, ורצו להשתלט על העולם כולו. כשאימא של נפתי הייתה ילדה נאלצה היא והוריה להסתתר מהאנשים הרעים עד שבאו אנשים טובים וחזקים, נלחמו ברעים – וכך חייהם ניצלו. הם לא מצאו את הקרובים שלהם והחליטו לנסוע לארץ אחרת, ארץ טובה, ארץ ישראל. כעת, כשיש לה ילד משלה, נפתי, היא מראה לו את התמונות של בני המשפחה שלה שלא שרדו, ובהם סבא נפתי, והם מתנחמים ביזכרונות שנותרו.

האקספוזיציה משמשת עוגן רגשי, שכן הכאן והעכשיו טוב ומוצק. בפתיחה אנו שומעים ש"נפתי חי לו בזמנים טובים", ובהמשך מסופר על "זמנים אחרים... הזמנים הכי רעים בעולם". גם הסיום משמש עוגן חיובי בזכות הסוף הטוב והמבטיח: "ועכשיו, אני, אימא של נפתי, רוצה להבטיח לילד שלי, נפתי, ולכל הילדים... שאף פעם, לעולם, לא ישלטו בעולם אנשים רעים, אני, אימא של נפתי, מבטיחה!".

הסיפור על הימים הרעים הוא סיפור אישי, מלא נקודות אור בתוך החושך הנורא. זהו סיפור של הצלה.

יש פנייה אל הילדים בגובה העיניים מבחינה לשונית ופסיכולוגית, והסיפור גם מקנה מושגים ראשוניים בנושא השואה. האיורים משלימים את תוכן הטקסט וממחישים

אותו. סיפור המסגרת מאויר בסגנון ילדי ועליז; הסיפור הפנימי קודר, והציורים הנלווים אליו מבטאים זאת לצד נקודות אור וצבע.

18. ל' קיפניס (איירה: פזית), **סבתא של אסנת**, 'דקל' ליד הוצאת ש' זימזון 1986.

זוהי אסופת סיפורים על חייה של אסנת, ילדה ישראלית, בזמן מלחמת העולם השנייה ואחריה. הספר מלווה באיורים יחידים. הסיפור הראשון, 'אסנת רוצה סבתא', מתאים לגיל הרך. הסיפור מתאר את אסנת, ילדה בגיל הגן, או כפי שמכנה זאת קיפניס "כשאסנת היתה בגיל ה'למה', היא הייתה שואלת את הוריה מדוע לה אין סבתא וסבא. ההורים ענו שאכן יש לה אך הם בחוץ לארץ. 'אז למה אינם באים אלינו?' הם יבואו, יבואו... עכשיו קשה לבוא משם. מן הארץ הרחוקה, אבל יבואו!".

הסיפור מזמן חשיפה ראשונית (ומרוחקת) לנושא השואה, מעורר סקרנות והזדהות אצל הילדים ומחבר בין העולם של אז לעולם שלנו כאן.

19. א' קלוריה פרידמן (איירה: מ' גיבנר), **היה שם ארמון**, גוונים 2011.
חנה הילדה היא גיבורת הסיפור. היא חיה בשקט וברווחה עד שפרצה המלחמה, ובאחת התערער עולמה. היא והוריה נאלצו לעזוב את ביתם ולהשאיר את סבא וסבתא מאחור. הם נדדו ממחבוא למחבוא. זיר חזירים היה להם למקלט, ובדמיונה של חנה נתפס כארמון. זהו סיפור אישי על היחיד ועל המשפחה, המתאר סיפור הצלה.

20. א' שולביץ (תרגם מאנגלית: א' בן-נתן), **איך למדתי גאוגרפיה**, כנרת, זמורה-ביתן, דביר 2008.

הסיפור מתחיל במילים: "המלחמה הפכה את הארץ לשממה, ובניינים קרסו והתמוטטו לעפר. כל מה שהיה לנו אבד, וברחנו על נפשנו בידיים ריקות". אורי שולביץ כתב וצייר את היצירה כסיפור אוטוביוגרפי המסופר בגוף ראשון ומציג את הבריחה של המשפחה מפולין לברית המועצות, על המצוקה הכלכלית וההישרדות.

בתחילת הסיפור יש דיסוננס מבחינת התאמת הסיפור לגיל הרך. מחד גיסא, התיאור הראליסטי הכואב של ההרס, המחסור והפחד, ומאידך גיסא, את חלק הארי בכל עמוד תופס איור ילדי שובה לב המלווה במספר מילים מועט.

בהמשך מתואר האב, שהיה הולך בכל יום לשוק לקנות למשפחה מנת לחם. יום אחד איחר האב לשוב, והאם ובנה חיכו לו בדאגה. עם שובו גילו שהפעם לא קנה

לחם כי אם מפה של מדינות העולם. הבן הרעב הלך לישון כועס ונעלב. התפנית בסיפור מתרחשת כאשר האב תולה את המפה הגדולה על הקיר, והילד מפליג בדמיונות מרהיבים על הארצות השונות. "וכך ביליתי הרבה שעות קסומות הרחק הרחק מהרעב ומהמחסור. סלחתי לאבי. בסופו של דבר הוא צדק".

הסיפור משקף אור בתקופה חשוכה; דילמה והתמודדות לצדה. בחירתו של האב במזון רוחני היא התמודדות אמיצה ולא פשוטה כלל. למרות הצרימה בהתחלה הסיפור מכיל עוגנים רגשיים, והללו משמשים חלק ניכר וחשוב ממנו.

21. א' שרפיאן (איירה: ע' זוהר), **הסיפור של נילי**, ספריית פועלים 1998. סיפור על נילי, ילדה ישראלית הנוסעת לביקור משפחתי בפולין עם הוריה ואחיה. כשהמלחמה פורצת המשפחה נאלצת לברוח, ומוצאת מרתף חשוך להסתתר בו. הם חווים קשיים, פחד ורעב, נתפסים בידי הגרמנים ונשלחים למפקד לקראת שליחתם למחנה השמדה. במעמד זה אוזרת האם אומץ ומראה למפקד את התעודות שלהם מארץ ישראל, ובנסיבות המסוימות, הקשורות הן למשפחה הן למפקד עצמו, נשלחים נילי ובני משפחתה בחזרה לארץ.

זהו סיפור אישי על היחיד ועל המשפחה. הסיפור מפתיע, שכן נילי, ילדה ישראלית, נקלעה לשואה בזמן ביקור אצל סביה בפולין.

סיפור המסגרת יוצר עוגן רגשי בזכות הסיפור הרטרוספקטיבי וההשתייכות לארץ. בפתח הסיפור מצוין שנילי, שהייתה אז ילדה, היא מבוגרת היום. הסיפור מסתיים בחזרה לישראל ובהמשך ילדות נורמלית. סיטואציות מספר במהלך הסיפור הפנימי מעוררות פחד ללא נקודות הרפיה.

ערכי אחוות אחים באים לידי ביטוי חזק בסיפור, והאם מיוצגת כאמיצה וכדמות בוחרת ופועלת.

האיורים קודרים מבחינה תוכנית על אף צבעוניותם.

